

Frit
Norden

Frit Norden nr 1- januar 2015

44. årgang

Læs i bladet:

Nordisk Folkeriksdag 25 år,
side 2

Litt om Vega, side 3

Hovedtema på Nordisk
Folkeriksdag på vega 1.-6.
august 2015, side 4

Arven efter Nordisk
Folkeriksdag på Vega 1990,
side 5

Planeten må reddes fra
nyliberalistisk vekstøkonomi,
side 9

Norges Grunnlov 200 år,
Berit Ås, side 14

Minneord om en venn,
Berit Ås, side 21

Nordisk samarbeid om mat og
mosjon

Jon Haarberg , side 22

Norsk fiskeripolitikk i vår tid
Knut Vadla, side 25

NORDISK FOLKERIKSDAG 2015 PÅ VEGA 1.-6. august!

Se mer på

www.fritnorden.no

www.fritnorden.dk

Nordisk Folkeriksdag 25 år

Fra 1. til 6. august 2015 feirer Nordisk Folkeriksdag 25-årsjubileum på Vega. Den første Nordisk Folkeriksdag ble avholdt på Vega i 1990.

Norden måste gå främst

“På vår dagordning står en folkelig, ekologisk och social revolution. Livsvillkoren för vår gemensamma jord är hotade. Men det finns tillräcklig kunskap i världen för att vrida utvecklingen i en ansvarskännande riktning. Våra gemensamma resurser kan bevaras och framtidens generationer kan behålla de livsvillkor, som vår natur ger. Vi är alla förvaltare av jordens gemensamma naturtillgångar och av vårt gemensamma kulturarv.

Det är vi som känner Norden! Det är vi som måste skapa framtidens Norden!” (Nordisk Folkeriksdag 1990, fra Frit Norden Danmarks (FND) hjemmesider)

Artikkelen Arven fra Nordisk Folkeriksdag på Vega 1990 gir et sammendrag av uttalelsen fra Vega 1990, og spør om denne har relevans for dagens situasjon i 2014. Artikkelen konkluderer med: Vektleggingen av nasjonalstater, med små lokalsamfunn som grunnleggende demokratiske enheter, blir stadig viktigere. Dette er utviklingstrekk vi finner overalt på kloden, men som globalister med alle midler forsøker å undertrykke.

“På vår dagordning står en folkelig, ekologisk och social revolution.

Livsvillkoren för vår gemensamma jord är hotade “ var advarselen i 1990. Som ikke er mindre gyldig for de globale utfordringene vi i dagens situasjon står overfor. Dette skriver Erik Dammann om i sin nye bok; Verdirevolusjon. Vi på grasrota må skape et paradigmeskifte der samarbeid som økonomisk modell erstatter den kapitalistiske konkurransemodellen, som driver kloden mot kollaps.

I tillegg til 25-årsjubileet, som vi altså feirer neste år, feirer vi i Norge i år 200-årsjubileum for vår Grunnlov fra 17. mai 1814. Den var radikal for sin tid, ikke for innføringen av demokratiet, det kom senere, men for folkesuvereniteten. Hvordan det står til med demokratiet i Norge i dag, og i resten av verden, skriver Berit Ås om i sin artikkel: Enig og tro til Dovre faller. Artikkelen er en noe forkortet versjon av et foredrag Berit Ås holdt på Litteraturhuset i Oslo 18. mars 2014. Berit Ås' bok om de fem hersketeknikker er regnet blant de viktigste bøkene fra 1900-tallet. Boka er kjent blant feminister i hele verden.

En av våre mest aktive medlemmer og medlem i styret for Fritt Norden Norge, Ole Wiig har i år gått bort. Berit Ås har skrevet nekrolog, som sto å lese i Aftenposten, Norges største avis, og i andre aviser.

Jon Haarberg har skrevet en artikkel om felles råd i Norden når det gjelder mat og mosjon.

Asbjørg Myhre

Litt om Vega

Vega kommune ligger i Nordland fylke og består av mer enn 6500 øyer, holmer og skjær med et mangfoldig og spesielt kulturlandskap. I 2004 fikk dette øyriket status som verdensarvområde.

På Vegas hjemmesider kan vi lese begrunnelsen fra UNESCOs verdensarvkomité:

Ærfugltradisjonen

- En unik tradisjon med ærfugldrift som har vedvart i området i mer enn tusen år. Et menneskeskapt landskap som er et vitnesbyrd om mennesker som har utviklet særegne og enkle levemåter i et ekstremt værhardt område sør for polarsirkelen.

- Det lange og sammenhengende samspillet mellom menneskene og landskapet som gjenspeiler en bemerkelsesverdig kontinuitet i kulturen.

- Den nøkkelrollen kvinnene spilte i ærfugldriften og den påfølgende produksjonen av et høykostprodukt som ble en del av den hanseatiske handelen. Ærfugldriften har vært en næringsvei drevet av kvinner og innskrivingen på verdensarvlisten er også å regne som en hyllest til deres innsats. Menneskenes, og spesielt kvinnenens, samspill med naturen er med andre ord det viktigste argumentet for at Vegaøyen nå er hedret med en plass på UNESCOs liste over verdens kulturarv.

Hovedtema på Nordisk Folkeriksdag på Vega fra 1. til 6. august 2015

Verden har endret seg fundamentalt på de 25 årene som har gått siden vi var på Vega i 1990.

I 1990 var vi ennå ganske uvitende om revolusjonen innen styringen av offentlig sektor. Fra styring i egen regi med fellesskapets beste som mål, til New Public Management/mål- og resultatstyring, med økonomisk lønnsomhet som mål, i regi av private konsulentbyråer. Vi hadde ikke sett resultatene av dereguleringen av finanskapitalen, med kriser og uro i Europa. Vi hadde ennå ikke fått den ukontrollerte innvandringsbølgen som svekker den fagpolitiske kampen og vi hadde ennå ikke fått føle på kroppen den usikkerheten og utryggheten vi nå opplever som resultat av det multikulturelle samfunnet.

Vi hadde ennå ikke sett virkningene av EUs fire friheter: fri flyt av varer, tjenester, kapital og mennesker. Kapitalismen har nådd et nytt stadium, den globale nyliberalismen, med den rike velferdsstaten og tidligere allmenninger med fellesgoder som fisk og vann, som nye kilder for privatiseringer og profitt. Med fare for grig om geopolitiske posisjoner.

Liberalismen har endret strategi. Fra liten stat og vekt på individets rettigheter til sterk stat med ekstrem styring og kontroll. Og som resultat en ekstrem ulikhet mellom rike og fattige i verden.

Menneskeheten står ved et veiskille. Vi kan fortsette som nå, og gå på en kollaps. Vår klode vil ikke tåle den konkurransepolitikken som våre politikere står for, med evig økende profitt som iboende drivkraft i økonomien. Det viktigste vi kan gjøre i denne situasjonen er å peke på disse farene, og komme med noen løsningsforslag.

Vi på grasrota må skape et paradigmeskifte der samarbeid som økonomisk modell erstatter den kapitalistiske konkurransemodellen, som driver kloden mot kollaps. Hovedtema for Nordisk Folkeriksdag på Vega 2015 blir:

Hvordan kan Norden gå foran i en verdirevolusjon?

Søkelys på vekstøkonomi, klima, folkestyre og fred.

Asbjørg Myhre

Arven etter Nordisk Folkeriksdag på Vega 1990

I år har Nordisk Folkeriksdag 25-årsjubileum. Den første Nordisk Folkeriksdag-samlingen var på Vega, ei øy og en øykommune på Helgeland i Nordland fylke. Vega består av 6500 øyer, holmer og skjær, rundt regnet, og står på Unescos liste over verdensarven.

Jeg deltok på denne aller første Nordisk Folkeriksdag sammen med representanter for et bredt spekter av organisasjoner fra de nordiske landene. Det som kjennetegnet disse historiske dagene var en veldig energi og entusiasme om samarbeid mellom frie og nasjonale stater i Norden. Og at vi i Norden kunne danne en motvekt mot det som den gang het EF.

Historisk samarbeid på Nordkalotten, handel, urfolk, tradisjoner, folkeliv, natur, alt som er med på å gi folkene som bor i de nordiske statene og selvstyreområdene en felles referanseramme, ble diskutert. Vi hadde store vyer.

I Norge sto kampen mot medlemskap i EF sterkt, som i nabolandene. Noe av det vi la mest vekt på i

diskusjonene på Vega var de nordiske frihetstradisjonene, og at kampen for frihet og selvstendighet kjennetegner folk og folkegrupper på hele jorden.

I uttalelsen fra Vega heter det: Overalt på vår jord står folkegrupper samlet i kampen for selvstendighet, mot undertrykkelse. Kravet om å være med å forme sin egen framtid har blitt universell. EF bygger opp en byråkratisk superstat som er i utakt med en global politisk bevegelse på grasrotnivå.

Bak uttalelsen står en redaksjonskomite med representanter fra de nordiske landene: Dag Seierstad, Bente Åsjord, Bjørg Njå, Eva Nordland, Christian Bundgård og Christer Skånberg.

Uttalelsen gjenspeiler den tiden den ble skrevet, og mye i Norden har endret seg etter 1990. Norge har avvist medlemskap i EF/EU to ganger. Først i folkeavstemming mot EEC/EF i 1972, og i ny folkeavstemming mot EU i 1994. Tidligere samme år hadde både Finland og Sverige sagt ja til EU. Danmark ble medlem i 1973. Island har, sammen med Norge, valgt å stå utenfor.

I 1990 var prosessen mot stadig større integrasjon i EF i gang. For å få dette til måtte medlemslandene være villig til å avstå suverenitet. Tankene om stadig tettere samarbeid og overnasjonal styring ledet til Maastricht-traktaten som ble undertegnet i 1992, og EF endret navn til EU, Europeisk Union, i 1993. Det viktigste ved denne traktaten var å sikre rettighetene til de fire friheter: fri flyt av varer, tjenester, kapital og arbeidskraft. Fri flyt av kapital la grunnlaget for den felles europeiske myntenheten euro.

Vi som var på Vega sto for det motsatte syn. Vi ønsket nasjonal suverenitet, med idéen om at hvert folk har rett til å styre seg selv. Den norske Grunnloven av 1814 forankret staten i idéen om folkesuverenitet. Det innebærer nærhet og medvirkning til politiske avgjørelser og selvråderett over naturressursene.

Nordisk Folkeriksdags idégrunnlag
(Sammendrag av Vega-uttalelsen)

EFs fire friheter har som mål å minimalisere kostnader ved produksjon, bl.a. ved å flytte produksjonen dit arbeidskraft er billigst. Dette fører til økonomisk ufrihet for vanlige mennesker. De blir tvunget til å flytte dit lønningene er lavest og der de sosiale rettighetene og arbeidsmiljøet er dårligst. Klasseskillene øker både i tredje verden og i Europa. Dette betyr større fattigdom og undertrykkelse.

EF fører til kapitalkonsentrasjon og store enheter på bekostning av

små og perifere enheter. EF svikter miljøhensynet hver gang det kommer i veien for de fire frihetene. Resultatet er at EF fører oss mot en økologisk katastrofe.

EF ønsker en effektivisering av beslutningsmyndighet gjennom sentralisering. Dette stenger for folkelig innsyn i beslutningene og skaper avmakt.

Vi må ikke tåle at de svake glemmes, at utkantregioner og lokalsamfunn isoleres. Da vil de sterkeste vinne fram og svakhet møtes med forakt. Et menneskelig samfunn betyr at vi tar vare på hverandre. Å ta vare på betyr at alle får være med å gi sitt bidrag til det felles beste. Det skaper tillit.

Kvinnelige verdier og evne til helhetssyn bør være ledende. Verdien av omsorg og vern av miljø og mennesker vil svekkes i våre nordiske samfunn hvis produksjon, produktivitet og konkurranse blir den rådende idé.

Norden må opprettholde den offentlige universelle modellen for velferd med likeverdige rettigheter for alle og en solidarisk fordeling av kostnadene via skattesystemet. Vi må ikke bygge på en privat forsikringsmodell.

I eksisterende lokalsamfunn og kulturer finnes det verdifull eldre kunnskap om en langsiktig holdbar forvaltning av ressursene. Denne kunnskap kan vi utnytte i ny form.

Nordens lokalsamfunn og økokommuner har allerede begynt sitt utviklingsarbeid. Lokalsamfunnene er mindre sårbare. De er også ressursbevarende og oversiktlige, og ved lokalt folkestyre er de demokratisk kontrollerbare. Lokalsamfunnet er ikke så lett å manipulere.

Norden bør arbeide for en ny utviklingsmodell på alle nivåer, som bygger på nettverk, helhet og tilgang til egne ressurser. Det er behov for et nordisk samarbeid og et regionalt samarbeid mellom land som ligger innom samme geografisk område. Det er behov for et samarbeid med hele Europa og det er behov for samarbeid mellom de enkelte land rundt om i verden.

Norden er en viktig del av den globale helheten. Vi trenger derfor et handlekraftig felles nordisk organ, et Alternativt Nordisk Råd, som kan markere vår vilje til selvstendige veier mot en framtid som tar vare på naturen og våre måter å organisere samfunnet på. Vi vil ha en utvikling som bygger på våre vurderinger og tradisjoner: respekt for likhet, medbestemmelse og solidaritet, som innebærer alle jordens folk.

25 år etter. Holder uttalelsen for dagens politiske utfordringer? Svaret er et ubetinget ja. Vi feirer i år 200-årsjubileum for den norske Grunnloven, og den nasjonale arven som bygger på idéene i Grunnloven der §1 begynner med å slå fast : "Kongeriget Norge er et frit, selvstendig, udeleligt og uavhængeligt Rige." §2 sier at "Værdigrundlaget forbliver vor kristne og humanistiske Arv. Denne Grundlov skal sikre Demokrati, Retstat og Menneskerettighetene."

Vi i Norge vant som nevnt to folkeavstemminger mot medlemskap i EU. Men Arbeiderpartiet, med Gro Harlem Brundtland i spissen, slo seg ikke til ro med et folkeflertall som gikk i mot hennes iherdige kamp for medlemskap. Parallelt med diskusjonen om ny avstemming arbeidet hun målrettet med andre former for tilknytning til EF. I mars 1989 møttes statsministrene i de seks daværende EFTA-landene (Norge, Sverige, Finland, Island, Østerrike og Sveits) i Oslo og vedtok at de ville ha en avtale med EF som kunne gi «en størst mulig realisering av fri bevegelse av varer, tjenester, kapital og personer» (Oslo-erklæringen av 15. mars 1989).

Foto: Vega kommune

Dag Seierstad skriver i "Kampen mot EU i Norge fra 1962 til i dag": - Denne Oslo-erklæringen var et politisk kupp. Det hadde ikke vært noen offentlig debatt om å forplikte Norge på en slik måte. Innholdet i erklæringen var heller ikke klarert med Stortinget. Gro Harlem Brundtland var statsminister i Norge på den tiden. Det var et kupp også fordi «fri bevegelse av varer, tjenester, kapital og personer» er kjernen i det EF som flertallet av de norske velgerne avviste ved folkeavstemningen i 1972.

Forhandlingsresultatet for EØS-avtalen forelå i mars 1992 og trådte i kraft 1. januar 1994. Det innebar at Norge skulle bli del av EUs indre marked for de fire friheter. Nei til EU krevde at EØS-avtalen måtte legges ut til folkeavstemning, men nådde ikke fram med det kravet. Gro Harlem Brundtland la sterke føringer på debatten. Hennes strategi var innlemmelse i EØS uten offentlig støtte.

Den var fra starten en avtale mellom EU og seks EFTA-land. Tre av dem,

Sverige, Finland og Østerrike ble etter folkeavstemninger medlem av EU fra 1. januar 1995. Sveits nektet ved en folkeavstemning å godta EØS-avtalen. Siden 1994 har EFTA-sida i EØS bestått av Norge, Island og Liechtenstein. Denne avtalen har i 2014 virket i 20 år.

Vi i Norge er altså med i EU via EØS-avtalen. En tredel av Norges gjeldende lovgivning i 2013 er vedtatt i Brussel, det vil si av EU-politikerne.

EØS-avtalen truer demokratiet

Vår spesielle tilknytning til EU er en av de største truslene mot norsk demokrati i dag. Og mot de idéene som nasjonalstaten Norge hviler på: folkesuverenitet og selvråderett.

Nå er det globalismen som er den rådende idé i vår vestlige verden. Vi ser at nasjonalstatene svekkes til fordel for et overnasjonalt og udemokratisk system. Folkene i Norden har utviklet en demokratisk styringsmodell med en forholdsvis lik lønnsutvikling gjennom trepartssamarbeid og et offentlig velferdssystem gjennom skattesystemet. Denne styringsmodellen ønsker ikke folk i Norden å miste. Alternativet til globalisme er samarbeid mellom likeverdige nasjonale stater.

Vektleggingen av nasjonalstater, med små lokalsamfunn som grunnleggende demokratiske enheter, blir stadig viktigere. Dette er utviklingstrekk vi finner overalt på kloden, men som globalister, eller med andre ord: nyliberalister i globalisert utgave, med alle midler forsøker å undertrykke.

Asbjørg Myhre

Planeten må reddes fra kapitalistisk vekstøkonomi

Naomi Kleins siste bok *This Changes Everything – Capitalism vs. The Climate* har fått mye omtale. Det er kapitalismen som er problemet, hevder hun. Jeg siterer Jonas Gahr Støre der han i Aftenposten skriver: Boken opptar seg med endringskrefter i møte med en utvikling som går stødig i retning av uopprettelige ødeleggelser, og hun spør: Hva skal til for å snu denne utviklingen? Svaret søker hun i den demokratiske politikkers mandat og de sosiale bevegelsenes mobilisering (Aftenposten 26. oktober 2014).

Erik Dammann har nettopp publisert sin nye bok: *Verdirevolusjon*. Han har samme diagnose for vår klode: Uhemmet konkurranse vil til sist, med logisk nødvendighet, føre til sammenbrudd, med uopprettelige ødeleggelser.

Denne boka bør få like stor internasjonal oppmerksomhet som boka til Naomi Klein. Dammanns bok er et manifest. Et siste, foreløpig, bilde av vår samtid og de enorme globale krampetrekkninger vår klode gjennomgår. Den gir både en diagnose for samtiden, og et scenario i framtiden om vi ikke legger om den økonomiske politikken. Boka er på godt under 100 sider, og har et forfattergrep som gjør den svært spennende å lese.

Han har lagt en samtale om vår tid og våre veivalg som vi tok i første halvdel av 2000-tallet, noen hundre år fram i tid, etter at katastrofen har skjedd. Mange mennesker har overlevd, og de har blitt klokere. De har utviklet et nytt levesett der samarbeid og omtanke er hovednorm. De folkene som tidligere var fattigst har klart seg best, for de hadde erfaring med å klare seg med lite, og var vant til å hjelpe og støtte hverandre.

Menneskeheten står ved et veiskille.

Vi kan fortsette som nå, og gå på en kollaps. Vår klode vil ikke tåle den konkurransepolitikken som våre politikere står for, med evig økende profitt som iboende drivkraft i økonomien. –Vi kan ikke stole på våre politikere, sier Erik Dammann (Litteraturhuset 21.10.2014, der han i samtale med Aksel Nærstad lanserte boka). I boka sier han: –vi må engasjere oss i samfunnsdebatten og velge nye representanter som ikke pleier snever egennytte.

Ifølge liberalistisk menneskesyn er konkurranseinstinkt en del av den menneskelige natur, og vi drives av egoisme og egennytte når vi forsøker å bedre våre sosiale kår. Teorien er at det eksisterer en grunnleggende harmoni mellom den enkeltes individuelle mål og samfunnets felles

beste. Når individene får handle fritt i egeninteresse, fører denne naturlige harmonien til framgang, både i samfunnet og i økonomien,. Det er denne mekanismen som blir kalt markedets usynlige hånd. Markedet drives ikke av nestekjærlighet, men altså av egoisme/ egeninteresse som virker til felles beste. Markedsmekanismen er dynamisk og selvregulerende, et system som stadig utvikler seg og fører til videre vekst i økonomien.

En annen svært viktig årsak til økonomisk vekst er arbeidsdeling. Arbeidsdeling er også et resultat av markedets spontane aktivitet. Systemet var ikke tenkt ut av en planlegger til å begynne med. Aktørene på markedet oppdager stadig nye og bedre løsninger etterhvert som behov og muligheter oppstår. Dette gjelder også arbeidsdeling. Stadig økt arbeidsdeling er avhengig av at kapital akkumuleres (Adam Smiths økonomiske teori i en artikkel: Fremveksten av den klassiske liberalismen, skrevet av Bent Andreassen).

Konkurransen fører til arbeidsdeling og kapital akkumuleres. Noen må bli rike. De rike vil dra de fattige med seg og føre til at alle vil få det bedre, er liberalistisk selvforståelse. En forklaringsmodell vi også møter i dagens debatter om ulikhet.

Ut fra denne grunnmodell har nyliberalistene utviklet en ny

strategi, der staten inngår som en viktig kilde til kapitalistisk vekst. Tilgang til statenes enorme verdier gjøres gjennom en styringsmodell (New Public Management) som er tilpasset markedsløsninger. Det er særlig de nordiske velferdsstatene de ser som nye markeder for private kapitalinteresser. Det er snakk om store penger. I regjeringsplattformen til de blåblå heter det:

Regjeringen mener i utgangspunktet at produksjon av velferdstjenester skiller seg lite fra andre tjenester. Bruk av konkurranse stimulerer til verdiskaping, bedre tjenester og effektivisering. Det er derfor helt nødvendig at konkurranse blir et gjennomgående element i offentlig virksomhet. Lovfestede rettigheter til velferdstjenester, kombinert med fri etableringsrett og stykkfinansiering direkte til den tjenesteproducent forbrukeren velger, kan bidra til å sikre en slik utvikling.

I tråd med dette driver politikerne nå med hemmelige forhandlinger med store private internasjonale selskaper om innpass i våre velferdsstater. Frihandelsavtalen for tjenester, TISA (Trade in Services Agreement), er en avtale forhandlet fram av en gruppe land med arbeidsnavnet «Really Good Friends of Services». De er ikke gode venner av offentlige tjenester, men av selskapene som vil tjene penger på offentlige tjenester (Attacs hjemmesider. Attac har mye informasjon om TISA, som nå er en stor trussel mot vår offentlige

velferdsstat som de nyliberalistiske blåblå vil rasere).

Den franske økonomen Thomas Piketty har i boka "Kapital i det 21. århundre" grundig tilbakevist nyliberalistenes teori om at de rike drar de fattige med seg. De økonomiske ulikhetene i verden øker og de aller rikeste blir stadig rikere. Liberalistisk økonomiske politikk og de toptunge pyramidene styrer verden i dag. Vi, folket, må ta den politiske styringen selv, vi må skape en folkelig revolusjon, en verdirevolusjon, er Dammanns budskap.

Dammann kritiserte Jens Stoltenberg som, på vegne av "Den globale kommisjonen om økonomi og klima", nylig lanserte klimarapporten «The New Climate Economy». Norge var en av initiativtakerne til rapporten, og Jens Stoltenberg var med i kommisjonen. Denne nye klimarapporten konkluderer med at klimavennlig politikk ikke er til hinder for sterk og varig økonomisk vekst.

– Etter eitt år med research og hardt arbeid har me funne ut at det er mogleg å kombinera økonomisk vekst og

klimatiltak, seier kommisjonsleiar Felipe Calderón (NRK nyheter 16.9.2014).

Dette ble sterkt imøtegått av Dammann. –Kommisjonen har økonomi som ledetråd, og ikke naturen, sa han.

Vi ser at livsgrunnet minsker dramatisk år for år. Norges selvforsyningsgrad er langt under 50 prosent. Dyrkbar jord eroderer i skremmende fart. I USA eroderer mellom 25 og 30 milliarder tonn matjord årlig på grunn av vind og regn, og vaskes inn i elver, floder og havet. Regnskogen er mer enn halvert på 40 år, og regnskoglandene planlegger enda større innhogg i årene som kommer. Vi har ikke mye tid på oss på å snu denne utviklingen. Alle dyrearter er mer enn halvert på 40 år og fortsetter å minske i akselererende hastighet. Fiskeressursene er i ferd med å bryte sammen.

Dammann spør: Hva er årsaken til at politikerne ikke tar denne situasjonen på alvor?

Politikerne stoler på liberalistiske økonomiske teorier som sier at menneskets egeninteresse og konkurranseinstinkt er eneste drivkraft til vekst (Adam Smith). Denne doktrinen er kapitalismens grunnleggende forutsetning, og nyliberalismen har ført denne doktrinen til ytterpunktet for klodens yteevne. Alle slåss mot alle. Individene konkurrerer for å få det bedre. Bedrifter og stater konkurrerer om klodens ressurser. Dette fører til opprustning. Vi ser nå hvordan nyliberalistene kvesser sine klør med falsk agitasjon, og den kalde krigen er

igjen et faktum.

Erik Dammann skriver “Sikkert er det imidlertid at et økonomisk system bygget på konkurranse og økonomisk egennytte med få eller ingen demokratiske begrensninger, slik det i stor grad er i de mest utviklede land i dag, nødvendigvis har en begrenset levetid. Dette fordi det simpelthen fører til stadig mer ekstreme tilstander: ekstremt forbruk og ressursbehov, ekstrem ulikhet, ekstrem kapital- og maktkonsentrasjon og dertil ekstreme militære forsvarsmidler for å beskytte makt og privilegier” (s. 87/88).

Det må skje en revolusjon i økonomisk tenkning, sier Dammann. Vi må gå bort fra idéen om konkurranse som ensidig vekstfaktor, til en modell med idéen om samarbeid som grunnlag for utvikling. Konkurranse skaper vekst, ja, men konkurranse skaper ikke gode menneskelige samfunn. Det er bare å se til USA og EU for å få dette bekreftet.

– Påstanden om at premiering av egoisme var egnet til å skape gode fellesskap var rett og slett en maskulint preget myte, sier Dammann. Han sier videre noe som vi vet stemmer med virkeligheten, men som vi på en forunderlig måte fornektet:

“Dyrkingen av konkurranseprinsippet hadde også en uheldig virkning på utvelgelsen av planetens økonomiske ledere. Så lenge kampen om økonomisk makt og egennytte avgjorde hvem som skulle nå til topps, var det

ikke til å unngå at de grådigste og minst empatiske fikk lederposisjoner i næringslivet og i de globale økonomiske institusjonene.” (s. 84)

Myten om konkurranseinstinkt og egoisme som del av menneskets natur må forkastes. Dette er antakelser som passer ideologien, og har ikke vitenskapelig grunnlag. Menneskene er sosiale vesen. Samarbeid gir bedre løsninger enn konkurranse. Dammann viser til flere samfunn som lever etter prinsippet om rettferdig fordeling av goder. Dette er noe vi vet av egen erfaring. Men det er som om vi ikke stoler på egen erfaring.

For å oppnå en revolusjon i økonomisk tenkning, et paradigmeskifte, må det skje en verdirevolusjon. Vi må gjenskape de kvinnelige verdiene om samarbeid og fellesskap. Dammann skriver i boka si: “Vi er kommet til et historisk vendepunkt, etter å ha drevet oss selv til kanten av stupet. Et oppgjør med det systemet som har bragt oss dit vil ikke være enkelt, og vi kan neppe unngå aggressiv motstand fra mange som vil forsvare det. Men det er ikke tvil om at vi sammen kan make den verdirevolusjon verden trenger.

Den viktigste drivkraften vil ikke være frykten for et sammenbrudd, men visjonen om et menneskelig samfunn, et samfunn som ikke bygger på motsatsen til det vi innerst inne vil, men på verdier vi tror på og føler for: det

vil si samarbeid, fellesskap og deling, og – kanskje jeg skal våge å si det – på kjærlighet. Ikke som noe vagt og uforpliktende, men – omsider – som virkelighet” (s. 95).

En verdirevolusjon må komme som et resultat av en demokratisk debatt med innspill fra ulike faggrupper. Og som Dammann sier: –En samarbeidsøkonomi må nødvendigvis starte i de enkelte land, og slik at de kan gjenvinne sin demokratiske kontroll med kapitalen. Og før eller siden må et overnasjonalt organ gis ansvar for å sette klare rammer for ressursbruk, naturinngrep og fordeling.

Vi i Fritt Norden-foreningene har samarbeid som ideal. Nordisk Folkeriksdag som aktør i et paradigmeskifte, der samarbeid erstatter konkurranse som økonomisk modell, kan bli en viktig faktor. Dette må vi ha i tankene når vi skal vurdere oss selv. *Asbjørg Myhre*

Foto: Vega kommune

Norges Grunnlov 200 år

«Enig og tro til Dovre faller»

Hva er det vi egentlig feirer?

Hovedsaken i 1814 var at Norge ble en selvstendig stat og fikk en radikal forfatning, en forfatning som på den tid var enestående i verden. Den førte til stor oppmerksomhet, «til tross for at den svensk-norske unionens makt over Norge var adskillig mindre enn gjennom dagens Europeiske Union, som ved EØS-avtalen griper massivt inn i indre norske forhold,» skriver filosofen Arne Overrein.

Folkesuverinitetstanken kom helt i forgrunnen, og Grundloven fantes snart slått opp i glass og ramme på mange stuevegger rundt om i de norske hjem. Mange av dagens unge tror det vi feirer er innføring av demokratiet og full folkelig representasjon i Stortinget. Men demokratiet fikk vi i så måte først med allmenn stemmerett, også for kvinnene i 1913. Den gang parlamentarismen ble innført, i 1884, måtte Stortinget dele makta med kongen. Men allerede i 1833 hadde Fredrik Stang framhevet at Grundloven bestemte «likevekt mellom folkets og kongens makt».

Vi skal merke oss to begrep som senere har vært av den største viktighet for oss. Folkesuverenitet som i forbindelse med folkeavstemningene om EU-medlemskap for Norge i 1972 og 1994, forsterket begreper som sjølråderett og suverenitet. Det

andre ordet er demokrati siden vi finner det i betegnelsen folkestyre, nevnt allerede i 1814 i Grunnlovens paragraf 49 («Folket skal styre Landet gjennom Stortinget») og i Grunnlovens verdiparagraf, slik den lyder nå:

«Værdigrundlaget forbliver vor kristne og humanistiske Arv», og videre: «Denne Grundlov skal sikre Demokratiet, Rettsstaten og Menneskerettighederne,» (hvor selve termen Demokratiet er blitt satt inn i nyere tid).

Siden begrepet Demokrati har hatt en så spennende historie vil jeg legge mye vekt på det i min videre framstilling, skjønt jeg også tar opp spørsmålet om verdiparagrafen, da den slik den er formulert kanskje kan virke ekskluderende.

Hva med 200 år - og «enighet til Dovre faller»?

Er enighet en egenskap som særmerker nordmenn?

I 1986 skrev den franske filosofen Jean-François Revel i boka «Demokratiens undergang» at vi har hatt denne statsform i 200 år, men at denne perioden nå kan være over.

I kapitlet «Et samtykkende offer» skriver han at det skyldes at demokratiet tillater ytringer og meninger som er antidemokratiske og derfor ødelegger seg selv innenfra. Sitat:

«I sin moderne betydning, nemlig en samfunnsform som klarer å forene statens effektivitet og legitimitet, statens myndighet og individets frihet, kommer demokratiet dermed til å få en total levetid på litt over 200 år, hvis vi skal dømme etter hvor raskt de krefter tiltar i styrke som forsøker å utslette demokratiet.»

Om ytringsfriheten

Debatten har aldri forstummet. I dag finner vi den i over 6 sider i Marsnummeret av The Economist som spør: «Hva har gått galt med demokratiet og hvordan gjenopplive det?» (s.43-48).

Og William Nygaard spør i siste nr. av Prosa: «Er frie ytringer mulig i 2014?» Fri meningsytring og organisasjonsfrihet er sentrale kjennetegn ved demokratiet.

Dessuten har Joel Bakan i sin bok fra 2004 om de store selskaper («The Corporation») en undertittel om deres

patologiske planlegging av profitt og makt (The pathological pursuit of Profit and Power).

Jeg har lenge selv forsøkt å beskrive en del mekanismer som gjør at de fattige i alle land kontinuerlig blir fattigere og at de rike blir rikere. Og siden det først og fremst var kvinnene som ble fattigst, har jeg beskrevet hvordan store kvinnegrupper fattiggjøres sammenlignet med menn i samme sosiale grupper. Dette skjer både når nasjonen blir rikere og når den blir fattigere - noe som førte til at FN introduserte sitt ti-år som het «The Poverization of Women», et ti-år som gikk ganske ubemerket for seg i vårt lille land. (Jeg holdt et foredrag om det i LO-Oslo høsten 2013.) For det er neppe ukjent at jo fattigere en gruppe er, jo vanskeligere er det for den å fremme krav om sine demokratiske rettigheter.

The Economist skriver:

«Democracy is going through a different time. Where autocrats have been driven out of office, their opponents have mostly failed to create viable democratic regimes. Even in established democracies, flaw in the system have become worryingly visible, and disillusion with politics is rife. Yet just a few years ago democracy looked as though it would dominate the world.»

Vi har fått med oss at Eva Joly har avslørt korrupsjon – og hva den italienske statsminister president Berlusconi ville ha blitt dømt for av økonomiske misligheter, hvis han ikke hadde erklært seg immun - hvordan amerikanske selskap som Enron og World-Com, m.fl. forsynte seg med 700 milliarder dollar fra den amerikanske statskassa - som de ble dømt for. I Norge fikk vi Terra-skandalene og Jara, og har sett at tildeling av store bonuser i norske ledertoppsjikt skjer mens lavtlønnsgrupper med de tyngste arbeidsoppgaver får en helt ubetydelig del av verdiskapingen.

Etter at *The Economist* har skrevet om demokratiproblemer slik vi definerer dem, om Kina, Iran, Chile, og andre land, tenner forfatterne i avisen allikevel et lite håp om at demokratiet kan reddes.

William Nygaard, redaktør Stanghelle og forsker Aslaug Hetle, AFI:

Nygaard skriver: «Nesten som en refleks eller huskeregel å regne er det klokt å forstå at det er flere krefter og holdninger som i hverdagen virker innskrenkende på ytringsfriheten, enn dem som virker frigjørende - en nyttig erkjennelse for dem som vil forsvare

ytringsfriheten.» Og videre: «Det innskrenkende skjer i det ubevisste, men også i det bevisste – ved lover, forordninger, kontrollordninger, kneblede debatter, det politisk korrekte, kommersielle og diskriminerende preferanser, politikk og andre maktforhold, og sviktende selvjustis. Drivkraften kan være - kontroll, makt, angst, grådighet og mye annet lite vakkert.

Ganske nylig ble det på norsk TV vist en veldig protestbølge i USA med intellektuelle, folkebevegelser og journalister, mot at kapitalen nå overtar mediamakten, ikke minst gjennom mediaguruen Murdock og at sannhetsgehalten i avisene stadig må vike mer og mer for politiske løgner. Noen av de voldsomste protester skapte Bush-regjeringens løgn om at det fantes masseødeleggelsesvåpen i Irak - som førte til okkupasjon med store materielle skader og drap på soldater og sivilbefolkningen i Irak. Siden har varslerne Julian Assange og Ed Snowden lekket adskillig hemmeligstempelt materiale ut fra USA.

I denne sammenheng husker jeg et foredrag av redaktør Stanghelle, holdt i *Foreningen til Fremme av Sosialt Mot* (Zola-foreningen), der han viste til at den nye «varslingsloven» reduserte ytringsfriheten, fordi varslere ikke lenger skal gå direkte til presse eller offentlighet, men først gå tjenestevei. Det kan føre til at varslere blir straffet for manglende lojalitet overfor sine overordnede, når de kommer med opplysninger om urettmessige overgrep, ikke minst i helsevesenet.

Forskeren Aslaug Hettle fra Arbeidsinstituttet (AFI) skriver i et forskningsoppdrag for Norsk Sykepleierforening, om hvordan sykepleiere tilbakeholder kritikk, fordi de ellers vil ødelegge sine karrieremuligheter. Selv når leger feilbehandler pasienter vil sykepleiere ut fra erfaringer om negative sanksjoner holde munn.

William Nygaard trekker fram Straffelovens paragraf 135a (nå paragraf 185) som gjennom Grunnloven innskrenker diskriminerende og hatefulle ytringer, også ved bruk av symboler. Den såkalte rasismeparagrafen vil beskytte mennesker på grunnlag av hudfarge, nasjonalitet, etnisitet, religion eller seksuell legning. Men en skal være klar over at dette er lingvistikk: skriftlige eller talte ytringer - mens symbolsk adferd gjennom kroppsspråk ikke omfattes - noe jeg peker på i min teori om sexisme i behandlingen av vår første statsstipendiat Ingjald Nissens bok *Psykopatenes Diktatur* (Aschehoug 1946). Min teori om hersketeknikk er i hovedsak en kroppsspråksteori; den nedverdiger, overser og utelukker mennesker med lavere status, også gjennom klare kroppsytringer, og fremmer ekskludering og mindreverdsfølelser. (*De 5 hersketeknikker, en kroppsspråksteori*: I en bok av danske lovtekster. 1968. København.)

I Norge skal en merke seg den mistillit og latterliggjøring en opplever bare ved å stille spørsmål om f.eks. helseskader ved elektromagnetisk stråling, om hva Chem-trail egentlig er, eller når en ettersøker den viktige Menton-erklæringen som på det sterkeste advarer mot genmodifisert mat og dyrefôr - for ikke å snakke om spørsmål om hva som førte til at tårn nr. 7 i New York 11. september 2001 «falt i fritt fall» på ca. 6 sekunder, til tross for at intet fly kolliderte med det som med Twin Towers. Disse spørsmål diskuteres av faggrupper og toppolitikere i en rekke land som vi ellers sammenlikner oss med. Men dette er spørsmål som mange nordmenn, meg selv innbefattet, har blitt latterliggjort for, og medført

utestengning fra mediene i vårt «lille» land.

Jeg har i det siste året ved besøk på 20 steder mellom Hammerfest og Stavanger møtt mennesker som synes å oppfatte seg selv som ekskluderte. Det er ikke bare de som sier at «siden jeg ikke er medlem av noe parti, har jeg ikke noen som representerer meg på Stortinget». Det var like mange av dem som tidligere hadde tilhørt et slags grunnfjell i flere av partiene, som ga uttrykk for dette. Venstrefolk som var Nei til EU og som hadde sett dette standpunktet som ett av de viktigste i partiet sitt, lurte på om de nå fortsatt ville stemme på et parti der det store flertall og ungdomsbevegelsen plutselig var EU-tilhengere. Senterpartister som anså seg som rimelige grønne og var tilhengere av mer fornybar energi, opplevde at flere fremtredende ledere ville bore etter stadig mer forurensende olje. SV-velgere som både hadde vært for nedrustning og mot nye NATOs «out of area», opplevde at det ikke ble protestert mot mer profitt på våpensalg og kjøp av F-35 fly. Kampen mot fattigdom og for kvinnefrigjøring hørte de lite om lenger. Enkelte Høyre-kvinner var misfornøyd med enkeltsaker i sitt partis program (selv før reserveringssaken og en ny sexkjøpsdebatt hadde startet), og også Arbeiderparti-velgere var lei seg fordi industriarbeiderne syntes å være borte fra elektoratet. I det hele tatt var det som om mange, særlig av de over 50 år, var uten den store entusiasmen for sitt parti. Hva skal en kalle denne nøling? Usikkerheten om hvor de hører hjemme? Utsagn som hadde å gjøre med en stadig sterkere

fremmedgjøringsfølelse?

DEMOKRATI-ORDET

Denne termen er et «primitiv»: noe alle føler at de vet hva er sånn noenlunde, på samme måte som termene «adferd» og «kultur» i henholdsvis psykologien og antropologien. I antropologen David Grabers bok, 2013, har han et kapittel som heter «Mobben begynner å tenke og reflektere. Den usynlige historien om demokratiet» (The Mob begins to Think and Reason, The Covert History of Democracy).

Av hans tekst kommer det fram at det er de store folkelige bevegelsene og slettes ikke senatorer og øvrighetspersoner som har stått for «demokratiseringen» i landene. Her nevnes arbeiderbevegelsen i USA, senere kvinnebevegelsen og antikrigsbevegelsene, som riktignok ikke har fått den gjennomslagskraft som f.eks. anti-Irak-krigens store motstandsbevegelse, som skapte noen av de største protesttog i Norge etter kvinnes anti-abortbevegelse i 1970-årene. I dagens store landbevegelse i Brasil og den tidligere av samme slag i Guatemala - mot det store bananselskapets ubenyttede jordbruksområder - har det grodd fram rettighetskrav som delvis nedfeller seg i lovverket.

Men ordet «demokrati» forekom ikke i USAs Uavhengighetserklæring eller i Thomas Jeffersons mange skrifter. En lege på den tiden - dr. Benjamin Rush (medlem av «Philadelphias Sons of Liberty») – følte at demokratenes oppløsning av gode vaner kunne

diagnostiseres som en slags sykdom. Han tenkte spesielt på effektene av «the changes in the habits of diet, and company and manners, produced by annihilation of just debts by means of depreciated paper money» (s. 166). Men ordet demokrati var ellers av disse menn forbundet med «bermen», med «de ustyrilige massene», «de egoistiske som bare tenkte på seg selv og ikke fellesskapet».

Den kanadiske statsviteren Francis Dupuis-Deri har laget en oversikt over hvordan ordet «demokrati» ble brukt av politiske ledere i USA, Frankrike og Canada i det attende og nittende århundret. Han oppdaget at ordets utvikling følger nøyaktig det samme mønsteret - det var sett på som oppfordring til anarki, mangel på politisk styrelse og kaos. Forandringen startet ved at Robespierre begynte å referere til og snakke om demokrati - og i år 1800, da Thomas Jeffersons motkandidat George Washington bestemte seg for å kalle sitt parti for «Demokratiske republikanere» (The Democratic-Republicans) - merkelig nok.

Henvisning til «The depreciated paper money» var viktig for menn som Georg Washington - og Thomas Jefferson var redd for at «demokratiske krefter» skulle overta statsmakten og begynne å trykke sine egne penger. Washington var da USAs rikeste mann og Jefferson hadde begynt å miste en stor del av sin formue ved det som skjede i Pennsylvania i 1785 med opprettelsen av Robert Morris' sentralbank, som ga nye rettigheter og kreditt til alminnelige folk. Men bankenes praksis, som også legaliserte store ulikheter i rikdom

gjorde det umulig, hevdet kvekeren Herman Husband, for frie borgere å delta i politikken. (Kvekerens grunnlegger i 1650, Georg Fox, tok sterk avstand fra rentesystemet.)

Vi nevner her også at Adam Smith i sin bok «The Wealth of Nations» i 1776 advarte mot: Firmaer og større økonomiske selskapsdannelser «fordi deres ansatte», skrev han, «ikke måtte betros andre folks penger, fordi de vil forsyne seg av dem.» (Jfr. Joel Bakans bok «The Corporation», se ovenfor) Slike selskap ble forbudt i England i over 50 år. Riktignok ble forbudet utløst ved kollapset av «The South Sea Company», men advarselen kom etter den innsikt som også preget Adam Smith, som så mange av tidens økonomer, som hadde sine tankerøtter i moralfilosofien.

OM ØKONOMISK DEMOKRATI

Hittil har jeg tangert økonomisk demokrati både som noe kollektivt - om misbruk av folks tillit via banker, truster og store selskap, som får sin profitt ved utnyttning av fattige, arbeidere, kvinner og barn - og om hva inntekter og penger betyr for «den jevne borgers» muligheter til å delta i organisasjoner og meningsytringer. Jeg skal forsøke å illustrere denne polarisering som skjer i alle land og som truer demokratiet. Det fører oss fram til vår aktuelle forståelse av en global finanskrise, hvor handelen skjer med «penger som vare».

Dette er helt forskjellig fra de banker som opprinnelig bygget på folkets sparepenger, på innskyteres tillit - og til og med statlige støtteordninger er av en annen karakter. Den mest

illustrerende bok som gir en oversikt med navns nevning for hvordan «de rike» forsyner seg av fellesrikdommer, er «Pigs at the trough» (Grisene ved trauet), skrevet av økonomen Arianna Huffington, med undertittel «How corporate greed and politics are undermining America».

Hun starter boka med å sitere Franklin D. Roosevelt fra hans andre innsettelsestale i januar 1937. Der sier han: «Old truths have been learned; untruths have been unlearned. We have always known that headless selfinterest was bad morals; we know that it is bad economics. Out of the collapse of a prosperity whose builders boasted, their practicality has become the conviction that in the long run economic morality pays.»

I mitt framlegg har jeg forsøkt å si noe om utviklingen av begrepet «demokrati». Jeg har referert til viktige elementer for opprettholdelse og utvikling av demokratiets effektivitet.

Jeg har ikke tatt opp de nyeste elementene som burde legges til i vår Grunnlov fordi vi som kolonimakt ofte har kommet i den situasjon at vi blir rettsforfulgt for ikke å ivareta de økologiske forhold som våre store selskaper arbeider under - hva de påfører arbeidere i andre land av besværligheter, og om hvorvidt formuen som de utvikler blir brukt langsiktig og i menneskers og fredens interesse, ikke først og fremst i kapitalens.

BERIT ÅS, prof.emerita

leder av Demokratiske Sosialister (1973) og Sosialistisk Vestreparti (1975)

Starter av den nå nedlagte Stiftelsen Kvinneuniversitetet

Arbeidsgruppemedlem i «Kvinneuniversitetet i Norden», opprettet i 2011

Minneord om en venn

Ole Wiig var født i Bergen i 1923. Som økonomistudent i Oslo tok han etter krigen aktivt del i studentpolitikken og ble formann i Det norske studentersamfunn i 1952. I styret fikk han med seg studenten Birgit Borgersen, de giftet seg og fikk 4 barn. Begge var ytterst politiske mennesker. Han først som formann for Ski Arbeiderparti i perioden 1965 - 1971, og senere som leder i Arbeiderenes Informasjonskomite (AIK) under folkeavstemningen om medlemskap i Fellesmarkedet.

Han forlot Arbeiderpartiet og ble aktivt med i dannelsen av Demokratiske Sosialister (AIK), et lite parti som ble en pådriver for Sosialistisk Valgforbund, som senere i 1975 ble til Sosialistisk Ventreparti. Der satt han i Hovedstyret fra 1973 til 1977, i samme periode som han var 1. vararepresentant fra Akershus til Stortinget. Hans kone som var medlem av Senterpartiet var vararepresentant for sitt parti og en kort periode satt de begge sammen på tinget som representanter. Hans lynne og sosiale innstilling ga seg uttrykk i hans offentlige virksomhet. Tidlig i 70-årene satt han i ledelsen for Den norske komite for demokrati i Hellas og i 90-årene i Koordinerings-utvalget for Alternativt Nordisk Råd. Han var i flere år styremedlem i Zola-prisen – en forening til fremme av sivil mot, og i Fritt Norden - Norge fra år 2000.

Som forsker og skribent var han kontinuerlig aktiv. Tidlige viktige bidrag var en utredning om 40-timers arbeidsuke uken og "Forskning som

virkemiddel i offentlig planlegging". Hans utenrikspolitiske hovedinteresse må sies å være sterkt forankret i Norden og Europa. Det kom fram både i hans artikkel "EØS-flyt av finanstjenester og frie kapitalbevegelser" i Nei til EF Oslo i 1991 og "Flukten fra friheten" i "Nordiske Alternativer til EU" i 1994. Men han skrev også sammen med sin kone en fin liten bok om 24 restauranter i Paris.

Som medmenneske og venn var han alltid hjelpsom. Han deltok i årevis i hva de seg imellom kalte "Gutteklubben", en samling av økonomer, sosiologer og jurister fra Asker. Han var en ivrig teatergjenger. Som en av mine personlige venner var han ivrig opptatt av å gjøre meg mer kulturentusiastisk. Noe av den samme oppdragergjerning viste han nok også andre av sine venner. Meg og andre viste han med innlevelse Prahas og Berlins største sedverdigheter,

Vi kommer til å savne deg Ole, mange av oss.

Berit Ås,

i dypt og takknemlig vennskap i minnet om Ole og hans kone Birgit.

Nordisk samarbeid om mat og mosjon

De nordiske landene har gjennom generasjoner utvekslet erfaringer innen alle samfunnets sektorer. I våre dager er denne erfaringsutvekslingen systematisert, og den kalles da "Best Practice". Johan Strang beskriver det nordiske samarbeidet à la Best Practice på denne måten:

"Det är också vanlig att man lyfter fram erfarenhetsutbytet som det nordiske samarbetets kärna. De nordiska länderna utgör varandras "första andra" – man har genom generationer jämfört, tävlat, kopierat och lärt av varandra på samhällets alla sektorer och nivåer. På detta vis har man utvecklat unika metoder för det man i dag kallar "best practices". (Johan Strang: *Nordiska Gemenskaper. En vision för samarbetet*. s. 30)

Her følger et eksempel på nordisk erfaringsutveksling av typen Best Practice. Heftet som Nordisk Ministerråd har gitt ut, heter: «Et bedre liv for børn og unge gennem mad og motion. Nordisk katalog over initiativer og Best Practice for bedre sundhed og livskvalitet gennem mad og fysisk aktivitet». Jeg har kun tatt med eksempler på Best Practice i Norge og Danmark.

Nordisk Ministerråd (NM) har diagnostisert samfunnet slik: Undersøkelser viser at utviklingen går i gal retning; med usunne kostvaner, fysisk inaktivitet og overvekt som resultat.

Nordisk mangfold

A. De nordiske land forvalter sunnhetsfremmende tiltak på forskjellig vis:

1. I Norge foregår konkrete tiltak på kommunalt nivå, innenfor rammer og retningslinjer som er trukket opp av staten.

2. I Danmark drives sunnhetsfremmende tiltak av partnerskap som består av stat, interesseorganisasjoner og industri.

B. De nordiske land har tatt forskjellige initiativer for å fremme barns sunnhet gjennom sunne kostvaner og økt fysisk aktivitet. Disse initiativene kalles Best Practice. Her følger noen eksempler på Best Practice:

1. Danmark har valgt tre prosjekter, som eksempel på Best Practice: a) "Alt om kost", b) "GetMoving"; det er en årlig kampanje som skal inspirere barn og unge til å bevege seg mer. c) "6 om dagen", hvor målet er å få voksne dansker til å spise 6 og danske barn til å spise 4 stykker frukt og grønnsaker per dag.

2. Norge har valgt tre prosjekter. Disse er: a) "Fysisk aktivitet og måltider i skolen", hvor hovedmålet er å utvikle modeller for fysisk aktivitet og måltider i skolen. b) "Skolefrukt", hvor noen skoler gis mulighet til å tilby frukt og grønt i skoletiden. c) "Aktive barn",

som skal fremme «fysisk aktivitet som transportmulighet», hvilket betyr sykling og gåing.

Norge har kommet fram til to modeller som kan sikre gjennomføring av daglig fysisk i skolen. Disse to modellene er eksempler på Norges Best Practices. Disse to modellene er:

1. Fagmodellen: Fysisk aktivitet som en metode for å nå kompetansemål i ulike fag. Elevene kan f.eks. i samfunnsfag løpe fra post til post. På disse postene er det hengt opp spørsmål fra pensum.

2. Midttide/friminutte-modellen: Organisert fysisk aktivitet i midttiden eller i et utvidet friminutt. Noen skoler tar noen minutter fra teorifagene. Disse minuttene summeres opp og legges ut i et utvidet friminutt. Det kan være en assistent som administrerer aktiviteten i disse utvidete friminuttene.

Status for nordiske kostvaner og fysisk aktivitet

- Overvekt er et problem i Norden. Antall overvektige nordiske barn er stigende, og utgjør 15–20 %. Sunnere kostvaner og mer fysisk aktivitet er viktige midler for å løse overvektproblemet.
- De nordiske barn spiser for lite frukt og grønt. De spiser for mye tilsatt sukker, for lite kostfibrer og for lite fisk.
- Barna dyrker for lite mosjon. Det er samtidig en tendens til polarisering; gruppen aktive barn blir mer aktive, mens gruppen inaktive barn blir større. Jo eldre barna blir, desto mer passive blir de. Nordiske studier viser at opp mot to tredjedeler av de unge er fysisk inaktive.

Felles monitorering

De nordiske land ønsker å komme frem til Best Practice, dvs. praksis som virker i den forstand at befolkningen faktisk får sunnere kostvaner og blir mer fysisk aktive. "Monitorere" vil si å holde befolkningen under kontinuerlig oppsikt for å se om tiltak av typen Best Practice virker. Foruten å kartlegge kostvaner og fysisk aktivitet ønsker myndighetene å kartlegge forekomst av overvekt.

Nordisk Ministerråds mål og visjoner for bedre sunnhet og livskvalitet

Nedenfor følger et knippe mål og visjoner. For utfyllende liste, se katalogen.

Overvekt:

Mål 2011: Stigningen i andelen overvektige borgere er stoppet eller i beste fall redusert.

Visjon 2021: Antallet av overvektige barn er redusert med 50 % i forhold til dagens nivå.

Kostvaner:

Mål 2011: Inntak av frukt og grønt samt fullkornprodukter skal økes. Inntak av fett skal reduseres.

Visjon 2021: Minst 70 % av befolkningen under 10 år inntar minst 500 g frukt og grønt pr. dag.

Fysisk aktivitet:

Mål 2011: Den nåværende trend, hvor en stigende andel voksne og barn er fysisk inaktive, er stoppet og i beste fall snudd.

Visjon 2021: Alle barn i alderen 1–12 år og minst 85 % av barn og unge i alderen 12–16 år er fysisk aktive (moderat intensitet) i minimum 60 minutter daglig.

Jon Haarberg

Norsk fiskeripolitikk i vår tid

Frå urgammel tid har folk busett seg kor ressursgrunnlaget fantes.

Busetjinga av Norge starta på vår lange fiskerike kyst. Her har kombinasjonen fiske/jordbruk (fiskarbonden) vore det dominerende mønsteret for livberging i meir enn tusen år.

Dei første fiskeria foregjeikk sjølvstekt i dei nære kystområde. Men etter som kontakten med omverda auka, og muligheten for eksport meldte seg, våga fiskarane seg lengre og lengre ut med sine små åpne farkostar; - ofte med livet som innsats.

Med teknikkens utvikling, og båtmotorens inntog har dette endra seg dramatisk.

Aktive reiskap som trål, snurrevad og snurpenot blei tatt i bruk.

Mange såg at trålen var eit reiskap for rovfiske, som øydela korallrev, drap ned yngel og fanga smått og stort. Så trålfisket blei forbudt i 1936. I 1959 blei snurpenota forbudt i Lofoten.

Etter andre verdenskrig var Norge i ein lang periode, styrt av arbeiderparti-regjeringar, - som spesielt arbeidde for å gjera flest muleg arbeidsplasser om til heilårsarbeidsplasser for folket.

Fiskerinæringa betydde mykje for Norge. Like til ut på 1980-tallet stod

fisk for meir

enn 80% av norsk eksport.

Men arbeidsplassane i fiskeria var sterkt sesongprega.

Spørsmålet var korleis gjera desse arbeidsplassane om til heilårsarbeidsplasser?

Jo, - ved å satsa på trålfiske, kunne det vera mulig. Med store havgåande trålarar kunne ein gå ut i havet og fangsta fisk kor den til eikvar tid var tilgjengeleg, for såleis å kunna forsyna fiskeindustrien på land kontinuerleg med råstoff, - året rundt (genialt).

Men det var "landkrabbar" som tenkte slik. - Det blei som "Bøygen" i I lbsens Peer Gynt, å gå utanom - naturgitte lover.

Fiskarlaget - som stod sterkt i denne saka, - hadde på den tida ein formann som var motstandar av trålfiske.

For å koma forbi denne bøygen, reiste statsminister Einar Gerhardsen med sin fiskeriminister, i 1952, til Fiskarlagets årsmøte, og fekk skifta ut denne formannen, med ein som var *for* trålfiske. Og dermed var veien opna for dagens fiskeripolitikk.

Nå satsa regjeringa på oppbygging av tråflåten. Dei som var villige til å satsa på dette, fekk nærast ubegrensa støtte til båt og reiskap.

Sjarkflåten fekk inga støtte.

Seinare har det gått berre ein veg, - med stadig meir av fisket over på trål.

I den første etterkrigstida var det som vist, ein viss vilje til å styra bruk av ny teknologi. Nå har styringa nærmast drukna i kapitalens monopol. .

Før dette var fiskeria drivne av eit stort antall fiskarar på kysten, som åtte både båt og bruk. Fisket var deira levebrød; - og livsgrunnlaget for lokalsamfunnet.

Nå er fiskeria i hovudsak blitt ei kapitalintensiv næring, ått av investorar som søker max utbytte av sine investeringar. I Finnmark er det eksempelvis pr i dag, - 20 trålkonsesjonar. Røkke-Aker disponerar 17 av desse.

Fisken i havet like utafor stovedøra til folket i Finnmark; - som i følge lov og tradisjon tilhøyrrer dei, - er rana frå dei.

Dette har følgjeleg medført stor arbeidsløyse og fråflytting frå fiskeværa i den nordlege landsdelen.

Grunna overkapasitet i fiskeflåten og effektive reiskap, kom det til ei dramatisk endring i 1990. Da var torskebestanden i Lofoten nedfiska; - med den følge at

Kystfiskarane blei midlertidig utestengde fra fisket.

Ordninga blei å fortsetja . Berre eit mindretal slapp etter kvart inn igjen i fisket.

I 1994 blei utestenginga gjort permanent for eit stort antall fiskarar.

Dei som fekk fortsetja, blei tildelt kvotar i henhold til båtens størrelse.

Desse kvotane som dei var tildelte gratis, begynte dei så å omsetja.

Ei privatisering av fisken i havet var i full gong, - utan at myndighetene greip inn.

Det viser atter ein gong - at når makta er stor nok, (i dette tilfelle våre styresmakter) gjeld ikkje lov og rett.

Under Bondevikregjeringa i 2005, fekk me ein repetisjon på denne maktarrogansen; då ga fiskeriminister Svein Ludvigsen bort evigvarande torskekvotar til eit trettital rike reiarfamiljar.

Dei blei mangemillionerar over natta.

Dette var eit utilgjeveleg politisk grep som m å rettast opp.

For å føra desse verdiane tilbake til folket, må staten løysa inn att desse kvotane.

Det vil kosta, - men lite i forhold til evighetsperspektivet , - hos private investorar.

Som tidlegare nemnt, er trålen eit reiskap for rovfiske. Og det er eit fiske som krev mykje ressursar. Trålaren brukar eksempelvis 5 til 6 gonger så mykje diesel pr. kg. fanga fisk som det sjarken gjer. Ein trålar må såleis fanga uhorveleg mykje meir fisk pr arbeidsplass for å gi lønsemd, enn det sjarken treng.

Trålflåten går ut i (havet) "barnehagen" til fisken, og sopar opp alt, - stort og smått.

Sjarken tek fisken då han som vaksen søker inn mot kysten.

Sjarken leverar fisk av betre kvalitet enn trålaren.

Sjarken driv med passive reiskap, eit mykje meir miljøvennleg fiske, - enn det trålaren gjer.

Sjarkfisket gjev arbeid til langt fleire fiskarar - enn trålfisket.

Sjarkfisket er langt, langt mindre kapitalkrevjande enn trålfisket.

Sjarkfisket tilfører langt meir kapital til kystnære område - enn det trålfisket gjer.

Sjarken bør vera flaggskipet i norske fiskerier.

I dag sit me att med ein kvoteadel som styrer utviklinga. Det kostar millionar å kjøpa seg kvotar og konsesjon. Ungdomen er i hovudsak utestengde frå å koma inn i ei næring som eigenleg ifylgje lov og tradisjon, tilhøyrrer folket.

Det er ei skammeleg utvikling me er vitne til; - sett i scene av fåkunne

- og talentlaus politikk.

Det er ein kjennsgjering både i Norge og i EU, - at trålarane får mykje fisk i trålen

som er av liten verdi for konsum, og som fylgjeleg blir dumpa.

Om me hadde politisk styring på fiskeria, og dreiv eit meir miljøvennleg fiske, med passive reiskap, ville me sannsynlegvis kunna ta på land fleire gonger så mykje fisk som me gjer i dag.

Fiskebestandane i havet må forvaltast med skjønnsmd.

Konklusjonen er at trål er ikke løysinga, - heller ikkje oppdrett.

Oppdrettsfisken et generelt, meir god matfisk, - enn han produserar.

Knut Vadla

**Dette nummer
er redigeret af
Asbjørg Myhre,
styremedlem i
Fritt Norden Norge**

Bladet udkommer primært på
netadressen
<http://www.FritNorden.dk>
og er fælles medlemsblad for
Frit Norden Danmark,
Fritt Norden Norge og
Fritt Norden Sverige

*Mangfoldiggørelse er tilladt med
tydelig kildeangivelse*

På hjemmesiden under
fanen 'KONTAKT' kan du

- melde dig ind i
foreningen
Frit Norden
- tilmelde dig vores
mail liste
- eller sende et
støttebidrag

Bank reg.nr. 1551
Konto nr. 317 7920

Gør noget for et

Frit Norden

Nærmere oplysninger hos
formændene:

Frit Norden Danmark

Jesper Morville
Christianshvidevej 3, 1. sal
DK-2920 Charlottenlund
JesperMorville@mail.dk

Fritt Norden Norge

Svein Lanser
Ravnkollbakken 2,
N-0971 Oslo
lansersvein@live.no

Fritt Norden Sverige

Gunilla Winberg
Bastugatan 37
S-11825 Stockholm
rigun@comhem.se